

MAHBUDXOJA BEHBUDIYNING “OYINA” JURNALI

MARIFATPARVARLIK DAVRIDA AHAMIYATI

O'rinboyeva Mubinabonu Iqboljon qizi

Andijon davlat pedagogika instituti Pedagogika fakulteti

O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi 2-bodqich talabasi

Kalit so'zlar: matbuot,jurnal,jadidchilik,publististika,”Oyina”

Annonatsiya: Ushbu maqolada Mahmudxo'ja Behbudiyning matbuotchilik tarixiga qopshgan hissasi,uning “Oyina” jurnali,jadid matbuotchiligidagi o'rni haqida yoritilgan.

O'zbek milliy matbuotida jurnalchilikka asos slogan noshir va muharrir Mahmudxo'ja Behbudiidir. Uning “Oyina” jurnali nafaqat Turkistonda,shuningdek Rossiyaning musulmonlar yashaydigan boshqa o'lkalarida ham mashhur bo'lgan.Mahmudxo'ja Behbudi y tashabbusi bilan ma'rifatparvarlarning ilk jurnali “Oyina” chiqa boshladi. U o'zining baland saviyasi dolzarbligi,mavzu rang-barangligi bilan tez orada mahalliy ziyolilar orasida katta obro' qozondi.

Mhmudxo'ja Behbudi y nomi bilan bog'liq ushbu jurnal tashkil topgan yiliyoq Turkistondagi mavjud urf-odatlar,yangicha jaded maktablari,o'zgarishlarini o'rganayotgan elshunos missioner G.Andreev Behbudi y va uning oilasi haqida ketmaket maqola yozadi.Birinchi maqolada u Behbudi y bilan suhbat qurib,unga (турецкий таргаш) sifatida nom qo'yadi.Ikkinchi maqolasida esa “Oyina” ning 1915 yil (53) seonini o'z nuqtai nazari bilan batafsil sharhlaydi va “zerikarli” maqolalarga to'la jurnal ekanligini aytadi.Qisqacha muallif Behbudi yning publisistik hamda muharrirlik faoliyatiga past nazar bilan qaraganligini anglash mumkin. Missionerlardan o'zgacha muomala kutish ham qiyin edi,chunki ular o'zlarini Turkistinga “madaniyat keltirgan”insonlarmiz deb o'ylashadi.

Shuningdek, "Samarqand" gazetasi va "Oyina" nomli jurnal to'g'risida eng so'nggi ma'lumotlar O'zbekistonning yangi tarixiy markazi, O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi tarix institute tomonidan chop etilgan "Jadidchilik: islohot, yangilanish, mustaqillik va taraqqiyot uchun kurash" davriy to'plamida ham ko'rish mumkin.

Jurnalning nomlanishi muqovada – arab, o'zbek, fors va rus tilida yozilganligini ko'rish mumkin, yana "Mir'ot", "Ko'zgu", "Oyina" va "Zerkalo".

Behbudiy Samarqand viloyat harbiy gubernatorga yozgan arzida jurnalni 3 – rus, o'zbek va tojik tillarida chiqarishga izn so'ragan.

"Oyina" ning ilk soni 1913 yil 20 avgust kuni "Samarqand" gazetasining 37 soni bilan barobar chop etilgan. Bu haqda Samarqandda "Arzi tuhfa" sarlavhasi ostida shunday so'zlarni o'qish mumkin:

"Samarqand" jadidasining barcha mushtariylarig'a iydi said munosabati-la ushbu raqam ila "Oyina" tajallasi "Samarqand" idorasi tarafidan ojizona tuhfa yuborildi. Qabuli marjudir".

"Oyina" ning chiqqan sonlari haqida eng birinchi ma'lumotni Sadriddin Ayniy yozganligi uchun undan Iqtibos keltiramiz: "Oyina majallisining bir necha raqami 1333 yil shovvol oyinda (1913 avgust) chiqib, 1333 yil shobon 15 ig'acha davom qilg'on (1915 yil 15 iyun). Bu muddatda 68-raqamda 1720 sahifalik "Oyina" chiqqon. Ziyo Saidda ham huddi shunday ma'lumotlar bor.

"Oyina" haqiqatdan o'z nomiga yarasha ish olib bordi. Bo'lib o'tgan va sodir bo'layotgan, shuningdek kutilayotgan voqea – hodisalarga o'z fikrini doim bildirib turdi. Muharrir jurnalga maqola yozishlarini millat ziyolilaridan so'rab turdi. Nashr tahlamlarini ko'zdan kechirar ekanmiz, unda bir talay mualliflar qatnashganligini ko'ramiz. Xususan, Abdurauf Fitrat, Siddiqiy, Hoji Min, Akobir Shomansur, Muhammad Said, Saidrizo Alizoda, Said Ahmad Vasliy, Tavallo, Sadriddin Ayniy, Hakim Buxoriy, Niyoziy, Rajabzodalar qalamiga mansub qator

maqolalar, she'rlar "Oyina" ning ommalashuviga sabab bo'lgan. BUnda Behbudiyning ham eng sara maqolalari chop etilgan: "Ikki emas to'rt til lozim" (1-son), "Mayda qarz, mulki kredit" (1-son), "Tutun tamoku" (1-2-son), "Millatni kim isloh etadi" (12-son), "Yoshlarga murojaat" (21-son), "Sart so'zi majhuldir" (22, 23, 25, 26-sonlar), "Teatr nadur?" (29-son), "Tanqid saralamoqdur" (31-son), "Ismoilbek hazratlari ila suhbat" (49-son) kabi tahlilli maqolalari, tarix va geografiyaga oid "Sherdor madrasasi" (1-son), "Ulug'bek rasadxonasi" (3-4-5-6-7-8-9-sonlar), "Tarix va jug'rofiya" (27-28-sonlar) kabi maqolalar shular jumlasidandir. "Oyina" jurnali ham o'ziga xos milliy xususiyatlarga ega, uning birinchi sonidan boshlangan turkiston tarixiga, bobolar qoldirgan me'rosarga e'tibor uning oxirgi sonlarigacha sezilib turadi. Masalan, uning birinchi sonining birinchi sashifasida Sherdor madrasasining viqorli surati, "Turkiston" sarlavhali bosh maqola va undan so'ng Sherdor madrasasining tarixi yozilgan. Ikkinchi sonida "Ulug'bek rasadxonasi" haqida muharrir maqolasi bosilgan. Shunga o'xshash maqolalar davomiy qilib berilganki, bu mushtariyning o'z millati, bobolariga nisbatan mehri uyg'onishiga, faxrlanishiga kimlarning avlodi ekanligini anglashiga sabab bo'lgan. Behbudiy jurnalidagi bu ohang davlatimiz mustaqillikka erishgach, bizning jurnallarimuizga ham ko'chdi. Qaysi gazeta yoki jurnalda qanday mazmun va maqsad, qanday g'oya va ibrat haqida maqola yozilmasin, vatan, millat haqida bo'ladimi, ma'rifatparvarlik va taraqqiyotga oid bo'ladimi, milliy ozodlik harakati yoxud inqilobiy kurashga bag'ishlanadimi, birinchi jahon urushi yoki mardikorlik voqealariga doir bo'ladimi - bu asarlar zamirini, mohiyat e'tibori bilan xalqni uyg'otish yangicha fikrlashga chorlash, jur'at va fidokorlikka targ'ib etish tashkil qildi. Yuqorida ko'rib o'tganimizdek bu jarayonda Behbudiy, Fitrat, Avloniy, Cho'lpon, Mirmuhsin Shermuhammedov kabi xalqning ma'rifatli adiblari o'zlarining sa'y harakatlari bilan ommani ma'rifatli qilishga urinishdi. Bu davrda o'zbek publisistikasining shakllanish davri bvosholandi va bu publisistika ilk qadamlari bilan oq millatparvarlik manfaatlari yo'lida jonbozlik ko'rsatdi va bu kelajak avlodga katta adabiy me'ros sifatida bugungi kun matbuotchiligiga ham zamin bo'ldi.

FOYDALANILGA ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Begali Qosimov, Sharif Yusupov, Ulug'bek Dolimov, Shuhrat Rizayev, Sunnat Ahmedov "Milliy uyg'onish davri o'zbek adabiyoti"
Toshkent. Ma'naviyat 2009 y.
2. Begali Qosimov "O'zbek adabiyoti va adabiy aloqalari tarixi" Toshkent
2008 y.
3. "Turkiston matbuoti tarixi" (1870-1917 yillar). Tuzuvchi: Nazira Abdumajidovna Abduazizova. "Akademiya" nashriyoti. Toshkent 2010 y.
4. Begali Qosimov "Milliy uyg'onish" Toshkent. Ma'naviyat. 2002 y